

**QADIMGI ZARAFSHON (BUXORO, SAMARQAND) VA QASHQADARYO
VOHALARI SAYYOHLIK SOHASINI RIVOJLANTIRISH IMKONIYATLARI.**

Erkinov Sobirjon

Kimyo International University in Tashkent

Annotatsiya: Bugungi kunda O'zbekiston sayyohlik industriyasini jadal rivojlantirish imkoniyatlariga ega bo'lgan, turizm salohiyati yuqori mamlakatlar qatoriga kiradi. Shu bois, xalqaro hamjamiyat mamlakatimizni jahon turizmining yangi markazlaridan biri deb etirof etmoqda. Yurtimizning har bir hududi tarixiy maskanlarga, osori atiqalarga, qadimiy me'moriy obidalarga boy, xalqimiz madaniyati ming yillar davomida shakllanib, dunyo tamaddunini boyitib kelgan. Ayniqsa, Samarqand O'zbekistonning sayyohlik salohiyati yuqori viloyatlaridan biri sanaladi. Hududdagi ko'plab madaniy ob'ektlar 2001-yili YUNESKOning madaniy meroslar ro'yxatiga kiritilgan. Buyuk ipak yo'lining qoq markazida joylashgan Rim va Bobil kabi afsonaviy shaharlarga tenglashtirilgan Samarqand necha asrlardan buyon dunyo ahlini diqqat markazida. Samarqandni bir bor ko'rish inson zakovati bilan yaratilgan mo'jizalarni tomosha qilushni istovchilar soni yildan-yilga ortmoqda.

Kalit so'zlar: sayyohlar, xalqaro turizm, sektorlar, xorijiy adabiyotlar.

Mustaqillik yillarida mamlakatimizda turizm sohasini rivojlantirishga, sohaning yangi taraqqiyoti bosqichini boshlanishiga, uni yanada takomillashtirishga alohida e'tibor qaratila boshlandi. Ijobiy o'zgarishlar, ayniqsa, Samarqandda yaqqol ko'zga tashlanmoqda. Dastlabki yillarda shaharda kichik mehmonxonalar qurilib, bir necha sayyohlik firmalari tashkil etilgan bo'lsa, bugunga kelib sohada ixtisoslashgan firmalar va mehmonxonalar keskin ko'paydi. Taqqoslash uchun o'sha vaqtlarda viloyatda bor yog'i 2-3 ta mehmonxona va 3-4 ta sayyohlik firmalari faoliyat ko'rsatgan bo'lsa, hozirda turizm faoliyati bilan shug'ullanish huquqiga ega bo'lgan 80 dan ziyod sayyohlik firmalari va 90 ga yaqin mehmonxonalar ishlab turibdi. Qisqacha aytganda, viloyatda har yili o'nlab yangi sayyohlik firmalari tashkil etilib, qator zamonaviy va milliy usuldagi mehmonxonalar qad rostlamoqda. Mehmonxonalaridagi o'rinlar soni hozirga kelib to'rt mingdan oshib ketdi.

O'zbekiston maqtansa arzigulik boy tarixiy va madaniy o'tmishga ega bo'lib, uning jahon sivilizatsiyasidagi o'rni beqiyosdir. Ushbu boy tarix va madaniyatni o'zida aks ettirgan 4000dan ko'proq me'moriy va arxeologik obidalar, Imom al-Buxoriy, Ibn Sino, Al-Xorazmiy, Aburayhon Beruniy kabi dunyoga mashhur insonlarning vatani bo'lganligi, qolaversa, jannatmakon tabiat go'shalarininā mavjudligi ko'pchilikda shu o'lkaga tashrif buyurib, uning turistik nuqtai nazardan jozibador joylarida sayohat qilish istagini uyg'otish tabiiy hol⁵⁹.

Davlatimiz tomonidan sohaga berilayotgan e'tibor, amalga oshirilayotgan ustuvor islohotlar samarasi o'laroq, ko'plab yangi ish o'rinlari tashkil etilib, aholi daromadi

yuksalmoqda. Misol uchun, 2012-yilda faqatgina Samarqanddagi turistik tashkilotlar tomonidan jami 29,6 mlrd so'mga yaqin turistik xizmatlar va 11,6 mln AQSH dollari miqdoridagi eksport xizmatlari amalga oshirildi. Shu yili viloyatga 100 ming nafarga yaqin chet ellik sayyohlar tashrif buyurdi. Sayyhar sonining yillik o'sish sur'ati esa yiliga 10 - 15 foizni tashkil etmoqda. 2013-yil yakuni bo'yicha viloyatda turistik firma va mehmonxonalar soni 160 taga yetdi.

2011-yilda O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining «Samarqand viloyatida 2011 - 2012-yillarda turizmni rivojlantirish va turistik xizmatlar eksportini ko'paytirish haqida»gi dasturi qabul qilindi. Dasturga ko'ra, viloyatda sayyohlikni rivojlantirishga qaratilgan jami 100 ga yaqin turli tadbirlar belgilandi. Shuningdek, dastur ijrosini bajarish asnosida viloyatda keng ko'lamdagi qurilish va obodonlashtirish ishlari olib borilib, soha infratuzilmasi yanada kengaytirildi.

Sohada olib borilgan amaliy ishlar natijasida jahon andozalariga mos zamonaviy va milliy uslubda mehmonxonalar barpo etilib, milliy va dunyo xalq taomlarini tayyorlaydigan restoran va choyxonalar qurildi, savdo markazlari, milliy hunarmandchilik buyumlar bilan savdo qiluvchi do'konlar, madaniy hordiq chiqarish maskanlari, valyuta almashtirish shahobchalari tashkil etildi. Hukumatimiz tomonidan berilgan imtiyozlar asosida turistik firmalar chet ellardan 10 dan ziyod turistik klassdagi zamonaviy avtobuslar sotib olishga muvaffaq bo'ldi. Natijada, turistlarga ko'rsatilayotgan xizmatlar, jumladan, transport xizmatlarining saviyasi oshirilib, xorijlik sayyohlarga o'lkamizning diqqatga sazovor joylarini borib ko'rishlari uchun qulayliklar yaratildi. Dunyoning turli qit'alaridan kelgan sayyohlar Zarafshon vohasining tabiatidan, mo'tadil iqlimdan bahra olib, xalqimizning mehmondo'stligidan benihoya mamnun bo'lishib, bu yerga yana kelish istagida yurtlariga qaytishmoqda.

O'zbekistonda madaniy va tarixiy turizmni rivojlantirish imkoniyatlari katta bo'lib, ularning rivojlanishi O'zbekiston xalqaro aloqalarni rivojlantirishga o'z hissasini qo'shadi. Xalqaro aloqalarni rivojlanishi xalqimizni boshqa millatlar bilan yanada yaqinlashtiradi, bu esa o'zaro aloqalarni kuchaytiradi hamda o'zaro hamkorlikning o'sishiga va respublikamizda turizmni rivojlanishiga katta zamin yaratadi⁶⁰.

Viloyatga xorijiy sayyohlarni ko'proq jalb etish, turistik xizmatlarning rang-barangligini kengaytirish maqsadida yangi marshrutlar joriy qilinmoqda. Bugungi kunda mahalliy turistik faollarimiz dunyoning turli mamlakatlarida (London, Berlin, Madrid, Milan, Tokio, Shanxay, Seul, Moskva) tashkil etilayotgan yarmarkalarda faol ishtirok etishmoqda. Dunyoning yetakchi mamlakatlari turoperatorlari bilan o'zaro hamkorlik shartnomalari imzolanib, respublikamizga keluvchi sayyohlar oqimini ko'paytirishga munosib hissalarini qo'shmoqdalar.

2013-yilning 8-10-oktabr kunlari Toshkentda bo'lib o'tgan 19-xalqaro turizm yarmarkasi viloyatning turistik tashkilotlari, mehmonxonalari va muzeylari vakillari, mahalliy hunarmandlar va folklor jamoalari faol qatnashishdi. Ishtirok etgan 50 ga

yaqin turistik sub'yektlar tomonida jami 800 dan ziyod manfaatli shartynomalar imzolandi.

Hozirda viloyatda turizmni rivojlantirishning 2014–2015-yillarga mo'ljallangan maxsus dasturi ishlab chiqilgan. Dasturda viloyatning turizm salohiyatidan yanada kengroq foydalanib turistlar sonini ko'paytirish, soha infratuizilmasini rivojlantirish, xizmatlar turini kengayitirish va sifatini yanada ko'tarish, turizmning yangi yo'nalishlarini joriy qilish, viloyatda ichki turizmni rivojlantirish, soha uchun malakali kadrlar tayyorlash, qayta tayyorlash va malakasini oshirish masalalariga alohida e'tibor qaratilmoqda.

Shuningdek, viloyatga tashrif buyurayotgan turistlar sonini oshirish sayyohlarning Samarqandda bo'lish davrini uzaytirish hamda O'zbekiston Respublikasi prezidentining 2013-yil 17-apreldagi qarori⁶² ijrosini ta'minlash maqsadida viloyatda sayyohlikning ekologik, tibbiy-sog'lomlashtirish, sport, agro va geoturizm kabi turlariga kemh e'tibor qaratilmoqda. Ushbu xizmat turlarini ustuvor rivojlantirishning zonalari etib viloyatning Urgut tumani Qoratepa hududida Taxtaqoracha dovoni yo'lining atrofi va «Ming archa» dam olish maskani, Samarqand tumanining Ohalik va Mironko'l qishloqlari hududi, Nurobod tumanining Oqsoy qishlog'idagi «Hazrat Dovud» ziyoratgohi va Nurbuloq qishlog'idagi «Nurbuloq» sanatoriyasi atrofi, Jomboy tumanidagi «Zarafshon» qo'riqxonasi hamda Paxtachi tumanidagi «Dobusiya» qal'asi atrofi belgilandi.

Yuqorida ta'kidlangan qaror talablarga asosan, viloyatning sayyohlik marshrutlari bo'ylab turizm infratuizilmasini kengaytirish, qishloq turizmi salohiyatini yanada oshirish maqsadida viloyat Arxetektura va qurilish bosh boshqarmasi va Yer resurlari va davkat kadastri boshqarmasi bilan birgalikda tumanlarning qishloq turistik yo'nalishlarida yo'l bo'yidagi infratuizilma va xizmat ko'rsatish sohasi ob'yektlarini qurish uchun muhandislik kommunikatsiyalari mavjud bo'lgan yer uchastkalarini aniqlash ishlari olib borilmoqda.

Turizm sohasi uchun oliy va o'rta darajadagi mutaxassislar tayyorlashga ixtisoslashtirilgan Samarqand iqtisodiyot va servis instituti hamda Sartepa turizm va maishiy xizmat kasb-hunar kollejarida tahsil olayotgan talabalarning ishlab chiqarish amaliyotlarini o'tashga va ishga joylashtirishda viloyatdagi turistik firma va mehmonxonalar bilan o'zaro hamkorlik aloqalari yo'lga qo'yilgan.

Sohada faoliyat ko'rsatayotgan hodimlarning malakasini oshirib borish va ularni qayta o'qitish yuzasidan «O'zbekturizm»⁶⁴ milliy kompaniyasi Respublika o'quv konsalting markazi muntazam o'quv mashg'ulotlari va seminar-treninglar o'tkazmoqda. Shu bilan birga, Respublika o'quv konsalting markazi viloyat Muzeylar boshqarmasi hamkorligida tashkil etilgan «Gitlar tayyorlash markazi» ham samarali faoliyat yuritmoqda.

«O'zbekturizm» Milliy Kompaniyasidan tashqari respublikada bir qator xususiy turistik agentliklar mavjud. Xozirgi kunda O'zbekistonda 400 dan ortiq xususiy turistik firmalar faoliyat ko'rsatib kelmoqda, ulardan 290 poytaxtda, 200 dan ortig'i

- barcha viloyatlarda asoslanmoqda. Mehmoxonalarining 120 tasi Toshkent shahrida, respublikaning hududlarida esa 88 tasi joylashgan.

Samarqand iqtisodiyot va servis instituti mamlaktimizdagi turizm sohasi uchun mutaxassislar tayyorlaydigan yirik ta'lim muassasa hisoblanadi. Mazkur ilm maskanida malakali professor o'qituvchilar talabalarga turizm sohasiga doir fanlar bo'yicha ta'lim bermoqdalar. Kafedrlarda o'qitiladigan fanlarning soni 30 dan ortiq bo'lib, shundan 24 tasi bevosita turizm mutaxassisligiga oid. Mazkur fanlarni o'qitish jarayonida ta'limning zamonaviy metodlar, pedagogik va axborot-kommunikatsiya texnologiyalari qo'llanilishi nazarda tutilgan o'quv-uslubiy majmualar ishlab chiqilgan bo'lib, mashg'ulotlar maxsus jihozlangan auditoriyalarda olib borilmoqda.

Respublika Oliy va o'rta ta'lim maxsus ta'lim vazirligining bevosita yordam natijasida kadrlar tayyorlash jarayonining tarkibiy qismi ham yildan yilga o'zgarimoqda. Bu o'zgarishlar turizm sohasining zamonaviy talablarini qondirishga qaratilgan bo'lib, sifatli turistik ta'lim dasturini shakllantirishga xizmat qilmoqda. Masalan, mazkur institut 2010 - 2011-yildan boshlab, Turizm va mehmonxona xo'jaligi servisi, Marketing, Menejment, Mehmonxona xo'jaligini tashkil etish va boshqarish ta'lim yo'nalishlari bo'yicha mutaxassislar tayyorlanmoqda.

Institut professor-o'qituvchilari ushbu ta'lim yo'nalishlari uchun zamon talablariga asosan yangi DTS va tegishli mutaxassislik fanlarini qayta ko'rib chiqishdi, bunda bosh mezon turistik ta'limning sifatiga qaratilib, fanlarni o'zgartirishda ketma-ketlik, uzviylikka va uzluksizlik tamoyillariga rioya qilindi. Ushbu mezonlar asosida institutning «Xalqaro turizm va turizm servisi» kafedrasida 2010 - 2011 o'quv yilidan boshlab turizm sohasi bo'yicha ilmy tadqiqot ishlari olib borish va ta'lim jarayoni uzluksizligini ta'minlash maqsadida magistratura mutaxassisligi ochildi.

Xulosa qilib aytganda, dunyo tamadduni beshiklaridan bo'lmish qadim va navqiron Samarqand turizm sohasida olib borilayotgan islohotlar, sohaga qaratilayotgan e'tibor tufayli yanada jozibador qiyofa kasb etmoqda. Bunday ijobiy o'zgarishlar yaqin kelajakda jahon turizm markazlaridan biriga aylanishda muhim omil bo'ladi, desak aslo mubolag'a bo'lmaydi.

O'zbekiston juda katta turistik potentsialiga ega. Mamlakatimiz nafaqat Markaziy Osiyoda, balki butun jahonda ham turizmning markazlaridan biri hisoblanadi. turistlarni jalb etuvchi qadimdan Xitoy va Evropa mamlakatlarni bog'lab turuvchi Buyuk Ipak yoli o'tgan katta miqdordagi me'moriy haykallar va tarixiy davrga ega bo'lgan shaharlardan: Samarqand, Buxoro, Xiva, Shahrisabz, Qoqon, Termizdir. O'zbekistonning qadimgi shaharlarda zamonaviy me'morchilik O'zbekiston uchun o'zigacha hususiyatga ega bo'lgan o'tgan asrlar milliy binokorlikning xaykallari bilan bog'liqdir.

«... yurtingiz ko'hna madaniyat va sivilizatsiya chorrahasida joylashgan. Qadimiy shaharlaringiz va qadriyatalaringiz ko'xna tarixingiz haqida so'zlab turibdi. O'zbek xalqi samimiy va mehmondo'stdir. Mamlakatingiz ana shu boy madaniyati, urf-odatlari va an'analarini kelajak avlodga bekamu-ko'st yetkazib berishga alohida e'tibor

qaratayotgani, bu yo'lda muhim chora-tadbirlarini amalga oshirayotgani muhimdir.⁶⁷»

Jahonga o'zining qadimiy yodgorliklari bilan tanilgan Buxoroning turistik salohiyati nihoyatda yuqori. Bu zaminda turizmni yanada rivojlantirish, uning infratuzilmasini takomillashtirish uchun barcha imkoniyatlar yetarli. Ayni paytda viloyatda sayyohlarni yuqori saviyada kutib oladigan 70 ga yaqin mehmonxona faoliyat ko'rsatmoqda, aeroportning yangi terminali foydalanishga topshirildi, turistik markazlarga eltuvchi yo'llar rekonstruksiya qilinib, madaniy va tarixiy ob'yektlarda ta'mirlash ishlari jadal olib borilmoqda. Bir so'z bilan aytganda shaharning iftixori sanaluvchi aksariyat tarixiy obidalarining to'liq bir ansambl tarzida ekanligi xorijiy va mahalliy turistlarni doimo o'ziga jalb etib kelmoqda.

Kelayotgan sayyohlar sonining o'sib borishi, ularning Buxoroga qiziqishi natijasida shahrimizda qadimiy hunarmandchilik, noyob kasblar qayta tiklandi. Viloyatimizda faoliyat ko'rsatayotgan 1000 dan ortiq hunarmandlarning qo'llari bilan yaratilayotgan mahsulotlar butun dunyo bo'ylab xalqimizning boy tarixini targ'ib qilmoqda. Natijada ko'plab hunarmandlar avlodlarimizning unutilib ketayotgan kasblari va asriy an'analarini davom ettirish bilan birga bundan yaxshigina daromad ham olmoqdalar.

Mustaqillikdan ilgari Buxoroga ayrim xorijiy mamlakatlardan sayyohlar tashrif buyurib, ularning aksariyati sotsialistik mamlakatlardan edi. Bugun kunda Buxoroga butun dunyo mamlakatlaridan sayyohlar tashrif buyurishmokda. Jumladan, Yaponiya, Frantsiya, Germaniya, Avstriya, Angliya, Xitoy, Malayziya, Indoneziya, AQSH, Janubiy Amerika xatto, Avstraliya va Afrikadagi ko'plab mamlakatlardan sayyohlar tashrif buyurmoqdalar.

1991 yilgacha o'zbek xonadoni, tarixi, madaniyati haqida butunlay tushunchaga ega bo'lmagan sayyohlar bugungi kunda yurtimizning uziga xos, ming yillik tarixi, madaniyati tugrisida tasavvurga ega bulib, milliy bayramlarimiz va to'y-marosimlarimizda ishtirok etib, xalqimiz azaliy urf-odatlarining butun dunyoga yoyilishiga hissa qo'shmoqdalar. Bunda har yili o'tkazilayotgan "Ipak va ziravorlar" festivali, "Palov sayli" singari madaniy tadbirlar alohida o'rin egallaydi. O'z navbatida viloyatimiz fuqarolari ham dunyo kezib, xorijiy mamlakatlar bilan do'stona aloqalarni tobora kengaytirmoqdalar⁶⁸.

Buxoro viloyatida turizmni rivojlantirishning ishga solinishi lozim bo'lgan katta imkoniyatlari mavjud bo'lib, turizmning biznes, konferensiya, madaniy-bilish, ekologik, cho'l, ekstremal, tibbiy, folklor-etnokrafik turizmi singari ko'plab turlarini taklif qilish shart-sharoitlari ham mavjud. Hududdagi reaksiyon resurslar turistlarni yil mobaynida qabul qilish imkonini bersa-da, xalqaro turizm mavsumi nisbatan qisqa muddat davom etadi. Mavjud imkoniyatlardan to'liq foydalanish uchun esa, turizm sektoriga ko'plab malakali kadrlar tayyorlash, sohani yetuk xodimlar bilan muntazam ta'minlab borish talab etiladi.

Viloyatda ichki turizmni rivojlantirishga ham katta ahamiyat berilmoqda, chunki ko'pchilik odamlarda yurtimiz tarixini aks ettiruvchi tarixiy obidalar, shuningdek respublikamiz mustaqillikka erishgandan so'ng barpo etilgan inshootlarni ko'rish, ulardan zavqlanish imkoniyati bo'lmagan. SHuni hisobga olib, jonajon respublikamizning Toshkent, Samarqand, Xiva, SHahrisabz va Buxoro shaharlarini o'z ichiga olgan sayyohlik yo'nalishlari tayyorlandi. Buxoro viloyatida joylashgan 7 pir qadamjolariga respublikamiz va viloyatimiz aholisini ziyoratga olib kelish bo'yicha alohida yo'nalishlar ishlab chiqildi⁶⁹.

So'nggi yillarda Buxoro viloyatida xalqaro va mahalliy turizm oqimining barqaror ravishda oshib borayotganligi kuzatilmoqda. 2013-2014 yillar uchun statistik ma'lumotlarga murojaat qiladigan bo'lsak, sohada faoliyat yuritayotgan tashkilotlar soni ko'pligi nutqai nazaridan etakchilikni Tunash uchun boshpanalar egallaydi. Tunash uchun boshpanalarning hissasi sohada faoliyat yuritayotgan korxonalarining 79 %ini tashkil etadi.

ADABIYOTLAR:

1 O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Islom Karimovning 2009-yilning asosiy yakunlari va 2010-yilda ijtimoiy – iqtisodiy rivojlantirishning eng muhim ustuvor yo'nalishlariga bag'ishlangan Vazirlar Mahkamasining «Asosiy vazifamiz – Vatanimiz taraqqiyoti va xalqimiz farovonligi yanada yuksaltirishdir» nomli ma'ruzasi. «Xalq so'zi» gazetasi, 2010-yil 29-yanvar.

2 Социально-экономическое развитие Республики Узбекистан по итогам 2009 года. Статистические сборник. Ташкент, ГосКомСтат. 2010. -3с

3 I.A.Karimov. Mamlakatimizda demokratik islohotlarni yanada chuqurlashtirish va fuqarolik jamiyatini rivojlantirish konsepsiyasi. – T.: «O'zbekiston», 2010. – B.53.

4 I.A.Karimov. Barcha reja va dasturlarimiz Vatanimiz taraqqiyotini yuksaltirish, haqimiz farovonligini oshirishga xizmat qiladi. Prezident I.Karimovning 2010 yilning asosiy yakunlari va 2011 yilda O'zbekistonni ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirishning eng muhim ustuvor yo'nalishlariga bag'ishlangan Vazirlar Mahkamasining majlisidagi ma'ruzasi // "Xalq so'zi" gazetasi. 2011 yil 21 yanvar, B.2.

5 I.A.Karimov Asosiy vazifamiz – vatanimiz taraqqiyoti va xalqimiz farovonligini yanada yuksaltirish . T.: "O'zbekiston", 2010. B.63.